

Τὸ λάβδανο στὸν Μυλοπόταμο τῆς Κρήτης

Ἡ χώρα μας διαθέτει τεράστιες δυνατότητες στὴν γεωργία καὶ κτηνοτροφία, οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν ἔχουν μελετηθεῖ ἐπιστημονικὰ καὶ συστηματικὰ (ὅπως ἄλλωστε ἔχουμε ἐπισημάνει σὲ σχετικὰ ἄρθρα μας). Πολὺ περισσότερο, πού τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τὴν ἀπαρχὴ ἀνάπτυξης νέων τομέων τῆς γεωργίας, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν αὐξηση τοῦ γεωργικοῦ Α.Ε.Π. τῆς πατρίδος μας.

Πότε, γιὰ παράδειγμα, μελετήθηκαν ἐπιστημονικὰ καὶ μπηκαν (ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατόν) σὲ συστηματικὴ παραγωγή τὰ σπάνια, πολλὰ καὶ μοναδικὰ παγκοσμίως, βότανα τῆς πατρίδος μας; Πότε μελετήθηκαν καὶ ἀξιοποιήθηκαν τὰ ἑκατοντάδες εἶδη χόρτων πού γεμίζει ἡ ἑλληνικὴ ὑπαιθρος τὴν ἀνοιξη καὶ σὰν μιὰ πρώτη δυνατότητα ἀξιοποίησης θὰ ἔπρεπε νὰ συλλέγονται, νὰ ἀποξηραίνονται καὶ νὰ ἀποτελοῦν ζωοτροφή γιὰ τὸν χειμῶνα;

***

Μὲ τὴν παρούσα ἀνάρτηση θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἑλληνικὸ Λάβδανον ἢ λάδανο ἢ ἀλάδανο, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ ἓνα φυτὸ πού ἐκκρίνει τὴν κολλώδη αὐτὴ οὐσία ἱκανὴ νὰ ἀξιοποιηθεῖ σὲ διάφορες χρήσεις. Ἡ μόνη περιοχὴ παγκοσμίως, πού συλλέγεται μὲ μηχανικὰ μέσα τὸ λάβδανο εἶναι **τὸ χωριὸ Σίτες, στὴν περιοχὴ Μυλοποτάμου στὴν Βόρεια Κρήτη**. Δυστυχῶς καὶ στὸ χωριὸ αὐτὸ πλέον λόγω τῆς ἀπασχόλησης τῶν κατοίκων μὲ τὶς λοιπὲς σύγχρονες ἀσχολίες, ἔχει σχεδὸν σταματήσει ἡ συλλογὴ τοῦ λαβδάνου, ἂν καὶ ἡ τιμὴ τῆς κολλώδους αὐτῆς οὐσίας ξεπερνᾷ -σὲ ἄμεση πώληση, ὡς πρώτη ὑλὴ- τὰ 100 εὐρώ ἀνὰ κιλό. Τὰ δὲ παρασκευάσματα πού περιέχουν λάβδανο τιμολογοῦνται ἐξ' ἴσου σὲ ὑψηλότερες τιμές.

Ἄς καταφύγουμε ὅμως, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ, στὸ πόνημα² τοῦ Σωτήρη Σοφιανόπουλου "Οἱ "Ἄγνωστες" πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ πολιτικὴ τους σημασία", ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ ἀντλήσουμε ὅτι γράφει σχετικὰ μὲ τὸ λάβδανο. Παράλληλα στὸ τέλος τοῦ ἄρθρου ὑπάρχει Παράρτημα μὲ σημειώσεις (ἀριθμημένες κατὰ τὴν ροὴ τοῦ κειμένου μας) γιὰ νὰ μεταφέρουμε στὸν ἀναγνώστη ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερη εἰκόνα γιὰ τὸ ἐν λόγω φυτὸ καὶ τὸ προϊόν του.

Γράφει λοιπὸν ὁ Σωτήρης Σοφιανόπουλος:

Λάβδανον

" Ὅταν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχα πάει στὴν Κρήτη γιὰ νὰ παραστῶ ὡς μάρτυς ὑπερασπίσεως σὲ μιὰ δίκη, καθ' ὁδὸν πρὸς τὸ Ἡράκλειο, μεταξὺ Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου, εἶδα ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ μακριὰ φαίνονταν σὰν νὰ σκουπίζουν τὸ βουνό. (1) Σταμάτησα τὸ αὐτοκίνητο καὶ κατευθύνθηκα πρὸς τὴν πλησιέστερη ομάδα. Ὁ ἐπικεφαλῆς μου εἶπε ὅτι συνέλεγαν τὸ λάβδανο. Τὸ βουνὸ ἦταν γεμᾶτο μὲ θαμνοειδῆ αὐτοφυῆ φυτὰ (2) καὶ αὐτοὶ κρατοῦσαν κάτι σκούπες στὰ χέρια τους μὲ μακριὰ κορδόνια καὶ περνοῦσαν τὴν σκούπα μὲ τὰ κορδόνια πάνω ἀπὸ τὸ φυτὸ. Κατὰ τὴν κίνηση αὐτὴ, μιὰ κολλώδης οὐσία, πού παρήγαγαν τὰ φυτὰ, κολλοῦσε πάνω στὰ κορδόνια καὶ ὅταν μαζευόταν ἀρκετὴ οὐσία ὁ ἄνθρωπος ἔπιανε μιὰ μιὰ τὶς κορδέλες καὶ ἀπομόνωνε τὴν οὐσία. (3) Ἐντυπωσιάστηκα καὶ τὸν ρώτησα τί ἦταν τὸ λάβδανο. Μοῦ ἀπάντησε ὅτι ἦταν ναρκωτικὸ καὶ ὅτι τὸ ἐξήγαν στὴν Αἴγυπτο. Τὸ χρησιμοποιοῦσαν ὅμως καὶ οἱ ἴδιοι ὅταν κάποιο παιδί ἦταν

¹ Βλέπε σχετικὰ ἄρθρα στὸν παρακάτω σύνδεσμο [εδῶ](#)

² Βλέπε βιβλίο: "Οἱ "Ἄγνωστες" πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ πολιτικὴ τους σημασία", Σωτ. Α. Σοφιανόπουλος, Ἀθῆναι 2003.

κρυωμένο, τὸ ἔβαζαν σὲ ζεστὸ ρόφημα, ἐπειδὴ καταπραΰνει τὸν πόνο καὶ δρᾶ γενικὰ ὡς καταπραΰντικό. (4) Ὅταν τὸν ρώτησα ποιὰ ἦταν ἡ τιμὴ του μοῦ εἶπε μιὰ ὑψηλὴ τιμὴ πού δὲν θυμᾶμαι τώρα. Ἡ οἰκονομία τοῦ χωριοῦ ἦταν τὸ λάβδανο. Μοῦ εἶπε πάντως ὅτι δὲν τὸ καλλιερгоῦσαν σὲ χωράφια.

Εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία φορὰ πού στὴν ζωὴ μου εἶδα ἀνθρώπους νὰ μαζεύουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ περιβόητο λάβδανο. Τὸ ἐρώτημα πού τίθεται εἶναι, γιατί ποτὲ δὲν ἐγίνε καλλιέργεια αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ καὶ γιατί εἶναι ἓνα θέμα ἄγνωστο σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ δρᾶ καὶ σὰν ναρκωτικὸ (σημ. γιὰ φαρμακευτικούς σκοποὺς) δὲν ξέρω ποιὰ ἄλλη χρῆση ἔχει. Τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ

Ἐλευθερουδάκης τοῦ 1930, στὸν τόμο 8 σελ. 441, ἀναφέρει τὸ λάβδανον ὡς λάδανον καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μόνη χώρα πού οἱ ἰθαγενεῖς χρησιμοποιοῦν τὸ λάδανον εἶναι τὸ Σουδάν, ὅπου χρησιμοποιεῖται κατὰ τῶν λοιμώξεων. Ποιῆς ἐπακριβῶς εἶναι οἱ φαρμακευτικὲς τοῦ ιδιότητες (5) καὶ ὁ τύπος του δὲν γνωρίζω οὔτε καὶ ἂν συλλέγεται ἀκόμη. Θὰ ἔπρεπε τὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας νὰ τὸ ἔχει καλλιεργήσει, νὰ γνωρίζουμε τὴν ἀπόδοση του ἀνὰ στρέμμα, ἐὰν ἡ συλλογὴ του γίνεται ὀρθὰ ἢ ἂν χρειάζεται ἐκχύλισμα, ἀφοῦ κοποῦν τὰ κοτσάνια καὶ τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ, καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἐπειδὴ συλλέγεται καὶ στὴν Κύπρο καὶ μικροποσότητες σὲ ἄλλες χώρες τῆς Μεσογείου, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ἔχει γίνε ὀρθολογικὴ ἐξέταση τοῦ προϊόντος ἀπὸ φαρμακευτικῆς πλευρᾶς μὲ τὶς νέες τεχνολογίες”.

Παράρτημα

Σημείωση 1: Ὅπως γράψαμε ἀνωτέρω, πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Σίσι (καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ) τοῦ Δήμου Μυλοποτάμου, πού ἀνήκει στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ Νομοῦ Ῥεθύμνου. Μία ἐκδοχὴ τῆς ὀνομασίας τοῦ χωριοῦ. εἶναι ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ φυτοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ παράγεται, δηλαδή, Cistus (Κίσθος). Τὴν ὀνομασία αὐτή, τὴν βρίσκουμε καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Κρήτης μας, ὅπως τὸ χωριὸ Σίσι (Μεραμβέλου), οἰκισμὸς Σίσσαρχα τοῦ Δήμου Ἀνωγειῶν καὶ ἡ Σητεία (κωμόπολη τοῦ Ν. Λασιθίου)³.

Σημείωση 2: Πρόκειται γιὰ τὸ φυτό Cistus creticus spp. Creticus (Κίσθος ὁ Κρητικὸς), εἶναι ἐνδημικὸ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου πού φύεται σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ, κυρίως στὴν Κρήτη ὅπου ἀνθεῖ ἀπὸ Μάρτιο -Ἰούνιο. Ἡ οἰκογένεια τῶν Cistaceae (Κιστιδῶν) περιλαμβάνει 7 γένη καὶ 160 περίπου εἶδη, φυτὰ τῶν παραμεσογειῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὰ ὁποία αὐτοφυῆς στὴν Ἑλλάδα εἶναι τὸ γένος Cistus μὲ 5 αὐτοφυῆ εἶδη. Αὐτὰ ζοῦν σὲ ξηρὲς περιοχὲς καὶ καλύπτουν μεγάλες ἐκτάσεις οἱ ὁποῖες ὀνομάζονται, κιστῶνες .

³ Βλέπε περισσότερα στὸν παρακάτω σύνδεσμο:

http://ladano.blogspot.com/2007/03/blog-post_28.html

⁴ Ὅμοίως βλέπε ἐδῶ: http://ladano.blogspot.com/2010/04/menu_14.html

Σημείωση 3: Βίντεο⁵ σχετικά με την συλλογή του Λαβδάνου στο χωριό Σίσεες:

Παρακολουθήστε με προσοχή από το 16 λεπτό (πρόκειται για βίντεο, το οποίο περιέχει πλάνα από το χωριό Σίσεες, το 1983), όπου ο κάτοικος και συλλέκτης του λαβδάνου στο χωριό σημειώνει, τα αυτονόητα. Δηλαδή ότι, το κράτος δεν έχει κάνει καμμία ενέργεια να ενημερώσει τους κατοίκους που το συλλέγουν για τις ιδιότητες του λάβδανου, δεν έχει δείξει καμμία μέριμνα να γνωρίζουν καν την πραγματική του τιμή με αποτέλεσμα οι έμποροι να το αγοράζουν χωρίς να ενημερώνουν πόσο, πού και για ποιά χρήση το μεταπωλούν. Επί πλέον, ο κρητικός που μιλάει αμέσως μετά σημειώνει ότι, ολόκληρη την έκταση γύρω από το χωριό την έχει δεσμεύσει το δασαρχείο και δεν μπορούν να την αξιοποιήσουν με την κτηνοτροφία⁶ (ένω η ύπαρξη αιγών και προβάτων, δεν βλάπτει το φυτό του Κίστου) επομένως, η μόνη απασχόληση που τους μένει είναι η συλλογή του λάβδανου.

Σημείωση 4: Τα τελευταία χρόνια, μετά το 2003 δηλαδή, που ο Σωτήρης Σοφιανόπουλος έγραψε το πόνημά του, υπάρχουν αρκετές επιστημονικές δημοσιεύσεις⁷ σχετικά με την φαρμακευτική χρήση του λβδάνου. Μεταφέρουμε επιγραμματικά κάποια στοιχεία για την δράση του λάβδανου από αντίστοιχη δημοσίευση του καθηγητή Φαρμακολογίας Κων/νου Δεμέρτζου:

- Οι πρώτες αναλύσεις σχετικά με την ρητίνη του Λάδανου έγιναν από τους Tschirch και Stock, ενώ ο

καθηγητής Έ. Έμμανουήλ παρουσίασε μία αρχική ανάλυση το 1912.

- Τα κυρίαρχα συστατικά του λαβδάνου ανήκουν στην ομάδα των λαβδανικών διτερπενίων, ενώ απομονώθηκαν και συστατικά που ανήκουν στην ομάδα των πολυφαινολικών ουσιών.

- Από τον 18ο αιώνα παρασκευαζόταν αλοιφή από το λάβδανο για διάφορες δερματικές παθήσεις⁸

Επί πλέον, μπορείτε να διαβάσετε ένα σχετικό δημοσίευμα⁹ με συνέντευξη του καθηγητή Βιοτεχνολογίας φαρμακευτικών φυτών της Φαρμακευτικής σχολής του Α.Π.Θ. με υπότιτλο: "Τόν γενετικό μηχανισμό που παράγει την φαρμακευτική ρητίνη του λαδάνου ανακάλυψαν Έλληνες έρευνητές, ανοίγοντας τόν δρόμο για «ύποβοηθούμενη» παραγωγή του".

⁵ Δείτε το βίντεο στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.youtube.com/watch?v=dA5hKRgr1j4>

⁶ Βλέπε σχετικά εδώ: <http://ladano.blogspot.com/2005/05/farm-of-ladanium-or-labdanum.html>

⁷ Δείτε αναλυτικά τις σύγχρονες έρευνες σχετικά με το λάβδανο, στον σύνδεσμο: <http://ladano.blogspot.com/2011/11/menu.html>

⁸ Βλέπε αναλυτικά στον σύνδεσμο: http://www.iama.gr/ethno/Ladano_files/Ladano_Demetzos2.pdf

⁹ Βλέπε αναλυτικά το δημοσίευμα εδώ:

<https://www.tovima.gr/2011/02/06/science/apo-to-ladano-sto-farmako/>

Σημείωση 5: Τὸ λάβδανο πλέον τῶν ἄλλων, προστατεύει τὴν καρδιά καὶ ἀποτοξινώνει, χρησιμοποιεῖται ὡς καλλυντικό, ἐνῶ καὶ τὸ τσαΐ τοῦ Κίστου εἶναι πιὸ ὑγιεινὸ ἀπὸ τὸ πράσινο. Προσέξτε τὴν προοπτικὴ πού ἀνοίγει ὁ συντάκτης τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου : "... ἐνῶ τὸ αἰθέριο ἔλαιο τοῦ λάδανου εἶναι ὁ ἀκριβότερος καὶ ἰσχυρότερος σταθεροποιητὴς πού διαθέτει ἢ βιομηχανία τῶν ἀρωμάτων (ἀλήθεια, πόσο δύσκολο εἶναι νὰ στρέψουμε τὴν ἐμπορικὴ μας δραστηριότητα σ' αὐτὴν τὴν τεράστια ἀγορά); Ἐνῶ σὲ ἄλλο, σχετικὸ ἄρθρο, διαβάζουμε: "...Χῶρες μὲ ἀνεπτυγμένη τὴν βιομηχανία τῶν ἀρωμάτων, ἀντιλαμβανόμενες τὴν ἀξία τοῦ λαδάνου καὶ μὴ ἔχοντας τὴν δυνατότητα νὰ παράγουν, κατάφεραν ὁμως νὰ παράγουν ἓνα εἶδος σκουρόχρωμης γόμα ἀπὸ ἄλλο εἶδος κίστου μὲ διαφορετικὸ ἄρωμα καὶ ἰδιότητες..."

(Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, οἱ ξένες ἐταιρεῖες κάνουν πράξη καὶ καρπώνονται ὅτι τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἐμποδίζει ἢ δὲν βοήθησε ποτὲ νὰ γίνεῖ, δηλαδή, τὴν συστηματικὴ ἀξιοποίηση τοῦ λάβδανου πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς πατρίδος μας.)

***

Τὸ Ἅγιο Μύρο

Τὸ λάβδανο, ἐπίσης, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ 40 συστατικὰ πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν παρασκευὴ τοῦ Ἁγίου Μύρου: Τὸ Ἅγιο Μύρο παρασκευάζεται κατ' ἀρχαῖο προνόμιο ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, κάθε δέκα περίπου χρόνια. Μετὰ τὴν παρασκευὴ του, τὸ Ἅγιο Μύρο καθαγιάζεται καὶ ἀποστέλλεται σὲ ὅλες τὶς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες, προκειμένου νὰ χρησιμοποιηθεῖ κατὰ τὸ μυστήριό τοῦ χρίσματος, μετὰ τὴν βάπτισή.

Ἡ παρασκευὴ (ἔψηση) τοῦ Ἁγίου Μύρου, βασίζεται στὴν περιγραφὴ τοῦ Μωϋσῆ, στὸ Βιβλίό τῆς Ἐξόδου (Ἐξοδος λ' 22-25), ὅπου ἀναφέρεται¹¹ :

"...καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· καὶ σὺ λάβε ἡδύσματα, τὸ ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς πεντακοσίους σίκλους καὶ κινναμώμον εὐώδους τὸ ἥμισυ τούτου διακοσίους πενήκοντα καὶ καλάμου εὐώδους διακοσίους πενήκοντα καὶ ἴρεως πεντακοσίους σίκλους τοῦ ἁγίου καὶ ἔλαιον ἕξ ἐλαιῶν εἶν καὶ ποιήσεις αὐτὸ ἔλαιον χρίσμα ἅγιον, μύρον μυρεψικὸν τέχνη μυρεψοῦ· ἔλαιον χρίσμα ἅγιον ἔσται...».

Ἀντώνης Κ. Καλόγηρος
Ἐκπαιδευτικὸς-οἰκονομολόγος

¹⁰ Βλέπε σχετικὰ στὸν σύνδεσμο ἐδῶ: <http://ladano.blogspot.com/1978/03/cistus-incanus.html>

¹¹ Βλέπε περισσότερα:

<https://www.dogma.gr/diafora/ti-einai-to-agio-myro-pos-kai-kathe-pote-paraskevazetai/26423/>